

Декоративність як форма організації художнього образу

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано декоративність як форму організації художнього образу. Простежується зв'язок декоративного рисунка з академічним рисунком, декоративною графікою, майстерністю та проектуванням. Розкрито сутність поняття декоративності. Схарактеризовано художні прийоми, що зумовлюють декоративність творів мистецтва; закони, закономірності і принципи декоративної композиції. Зазначено, що у створенні гармонійної декоративної композиції важливого значення набуває стильова єдність усіх елементів зображення.

Ключові слова: академічний рисунок, декоративна графіка, декоративний рисунок, декоративність, художній образ, декоративна композиція, стилізація.

Abstract. The article theoretically substantiates decorativeness as a form of organization of an artistic image. The relationship between decorative drawing and academic drawing, decorative graphics, craftsmanship and design is traced. The essence of the concept of decorativeness is revealed. The artistic techniques determining the decorativeness of works of art are characterized; laws, regularities and principles of decorative composition. It is noted that in creating a harmonious decorative composition, the stylistic unity of all elements of the image is of great importance.

Keywords: academic drawing, decorative graphics, decorative drawing, decorativeness, artistic image, decorative composition, stylization.

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах художники декоративного мистецтва покликані зберігати та розвивати національні художні традиції. Перед ними постають нові завдання, вирішення яких передбачає високий рівень професійної підготовки. Художник декоративного мистецтва має володіти не лише професійними технічними прийомами виконавської майстерності, що передавалися з покоління до покоління, а й бути здатним до творчого мислення, розуміти природу художньої творчості і, як наслідок, створювати самобутні, творчі вироби неповторно-індивідуального авторського мистецтва.

Універсальним інструментом умовно-декоративного сприйняття навколишнього світу є декоративний рисунок, який характеризується образно-композиційними, тональними та колористичними особливостями, унікальними художньо-технологічними прийомами.

Декоративний рисунок як мистецтво заповнення нефункціональних площин зародилося ще в ранньому періоді історії людства. Перший усвідомлений погляд людини на природу була умовним, в іншому випадку він не був би усвідомленим, оскільки усвідомлення передбачає узагальнення, спрощення та стилізацію. Зразки наскельного живопису, первісні зображення тварин є прикладами декоративної умовності, доводячи, що власне художня образотворчість виникла з умовності стилю, узагальнення видимої форми, здатність до якого існувала в людини спочатку і зумовлювала початок творчого мислення. Розвиток художньої творчості розпочався з усвідомлення необхідності умовного узагальнення.

Короткий аналіз досліджень проблеми. Проблеми художнього стилю і стилізації розкрито у дослідженнях А. Лосева, В. Власова, А. Соколова, Н. Сокольникової.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні декоративності як форми організації художнього образу.

Виклад основного матеріалу. В історії мистецтва є поняття «академічний рисунок», «декоративна графіка» та «декоративний рисунок».

Академічний рисунок – вид графіки та основа всіх видів образотворчого мистецтва. Рисунок є технічною базою образотворчих мистецтв, глибоко вивчається художниками, скульпторами та архітекторами. Рисунки створюються художниками під час вивчення природи (начерки, студії), під час пошуку композиційних рішень графічних, живописних і скульптурних

творів (ескізи, картони), під час розмітки живописної картини (підготовчий рисунок під живопис). Рисунок як самостійний твір – станковий рисунок (за аналогією зі станковим живописом) – утворює в європейському мистецтві окремий вид графіки.

Академічний рисунок становить єдине ціле, принципи якого вироблені реалістичною школою. Цією школою створено принципи, на яких безпосередньо ґрунтується рисувальна практика. Це теорія про об'ємну пластичну форму та її зображенні, в якій розрізняються «форма явища», «форма сприйняття» та «форма зображення». Будучи допоміжним засобом для живопису чи архітектурного проекту, статуї або декоративні прикраси ювелірного виробу, малюнок водночас має цілком самостійне значення.

Декоративна графіка – це вид образотворчого мистецтва, основними образотворчими засобами якого є лінія, точка та пляма. Колір також може застосовуватись, але, на відміну від живопису, тут він зазвичай відіграє допоміжну роль. Для сучасної графіки колір може бути не менш важливіший, ніж для живопису. Під час роботи у техніці графіки зазвичай використовують не більше одного кольору (крім основного чорного), в окремих випадках – два. Крім контурної лінії, у графічному мистецтві використовуються штрих і пляма, що також контрастують з білою (в окремих випадках також кольоровою, чорною або рідше – фактурною) поверхнею паперу. Поєднанням тих самих засобів можуть створюватися тональні нюанси. Найзагальніша відмінна ознака графіки – особливе відношення зображуваного предмета до простору, роль якого, як правило, виконує фон паперу.

Декоративна графіка визначається сукупністю елементів графічного рішення рисунка, що не мають функціонального навантаження та які зображують на поверхні предметів для забезпечення естетичності зовнішнього вигляду. Декоративна графіка – один з головних видів графіки (нарівні з монументальною та станковою). Основою будь-якої графіки є рисунок. Це, насамперед, мистецтво поєднання двох кольорів – чорного та білого, виражене за допомогою крапок, ліній та плям у рисунку.

Декоративний рисунок є одним з видів художньої творчості у галузі просторових мистецтв, мистецтва графіки. Він є поєднанням академічного рисунка та декоративної графіки як умовно-площинного образотворчого прийому. У ньому виявляються закономірності естетичного ставлення людини до дійсності та мистецтва до дійсності, які є спільними для живопису, скульптури, архітектури.

Декоративний рисунок має для традиційного декоративно-ужиткового мистецтва не менше значення, ніж академічний рисунок, оскільки кожному річ традиційне прикладне мистецтво розглядає не тільки як предмет певної видимої форми, а й як умовно-символічне, декоративне вираження видимої форми та внутрішнього змісту цього предмету. Декоративний рисунок характеризується максимальною здатністю відображати на площині багатство композиційного, лінійно-плямового та орнаментального змісту видимої форми.

Декоративність визначається як художня якість твору з властивою для нього гармонійною взаємодією з предметно-просторовим середовищем, для якого він замислювався і виконується як елемент композиційної схеми. В галузі мистецтва термін декоративності використовується у двох аспектах: по-перше, декоративне зображення виконується на площині із застосуванням двомірної перспективи, що ефективно відображає зв'язок предметів з простором, наприклад, в інтер'єрі та екстер'єрі будівель; по-друге, термін «декоративність» насамперед вказує на художній метод, спрямований на створення об'ємного художнього образу.

Художні прийоми, що зумовлюють декоративність творів мистецтва, багаті, різноманітні і специфічні для кожного виду мистецтва. Важливу роль у створенні ефекту декоративності твору відіграють декор (у т.ч. орнамент або його деталі), виразність природної фактури матеріалів і властивих їм особливостей пластичної форми, композиції, організація лінійних ритмів, пластичних обсягів і колірних плям, інтенсивність звучання кольору, виразність і фактура барвистого мазка тощо. Декоративність є одним з головних

художніх засобів творів декоративно-ужиткового мистецтва. Вона властива і творам образотворчого мистецтва, як станковим, так і монументально-декоративним. Відтак, декоративною є така композиція, як, наприклад, панно, вітраж, вишивка, розпис або мереживо, що зумовлює гармонію та завершеність, збагачення предметів, одягу, книжкової, журнальної та рекламної продукції.

Декоративний рисунок передбачає рисування з натури із застосуванням прийомів декоративної графіки (точки, лінії, плями) або композиційно-декоративне перероблення натурального зображення засобами декоративної графіки.

У процесі виконання декоративного рисунку важливого значення набувають питання стилізації, перероблення природних форм у різних видах декоративних рішень, формування уявлення про різноманіття графічних можливостей у декоративних рішеннях зображень об'єктів предметного світу, питання художнього використання графічних засобів, що посилюють виразні пластичні та декоративні особливості зображуваного об'єкту.

Також декоративна композиція може бути виконана карбуванням, різьбленням по дереву, каменю, кістці та іншим матеріалам. Виконана на площині декоративна композиція є різновидом декоративно-ужиткового мистецтва. Завершена декоративна композиція є самостійним витвором мистецтва, який передає глядачеві емоції, думки та почуття. Композиція відображає побудову, співвідношення частин твору мистецтва, що становлять певну єдність. Для всіх без винятку видів мистецтва композиція твору відіграє визначальну роль у сприйнятті глядачем. Незалежно від стилю та напряму твору першочерговим завданням під час його створення є побудова правильної композиції, динаміки, руху. Необхідно, щоб кожна деталь мала своє місце, колір, тон, щоб усі частини узгоджувалися і підкорялися цілому.

У створенні гармонійної декоративної композиції важливого значення набуває стильова єдність усіх елементів зображення. Пластична організація ліній та орнаментального декору має підпорядковуватися характерним формам натурної постановки. Створення виразного образу в декоративній композиції відбувається у контексті деякого перебільшення другорядних особливостей натури з метою підсилення ступеню виразності характерних елементів. Образна трансформація має здійснюватися відповідно до виявлених і підсиленних природних якостей об'єкту, його індивідуальних особливостей.

Законам композиції підпорядковуються, з-поміж інших мистецтв, і декоративний рисунок, і мистецтво традиційних народних промислів. У процесі історичного розвитку графічного декоративного рисунка склалися і деякі універсальні закони (принципи) та правила композицій, дотримання яких забезпечує у формах такі властивості, як цілісність, гармонійність і пропорційність.

За своєю естетичною специфікою декоративний рисунок максимально наближений до традиційного прикладного мистецтва, характерного для народного мистецтва естетичного сприйняття речей та обстановки. Зокрема, узагальненість і загостреність образів властива народній образотворчій творчості, в якій зображуване сприймається укрупнено, цілісно, без дрібниць. Лаконічність форм, оздоблення, змістова точність, конкретність та інтенсивність тону, контрасти у фактурному опрацюванні окремих елементів композиції – ці та інші риси органічно притаманні як народній образотворчій творчості, так і високопрофесійному декоративному рисунку.

Особливості кожного виду традиційного прикладного мистецтва водночас зумовлюють й основні закономірності композиції декоративних робіт. Це стосується таких принципів, як утилітарність зображень, оскільки зображення на предметах побуту, а також самі твори декоративно-ужиткового та народного мистецтва не є самостійними, якими є твори станкового живопису чи станкові графічні листи.

Для декоративного мистецтва властиві засоби композиції, які відіграють важливу роль у ритмічній організації цілого.

Можливість створення декоративної виразності рисунку за допомогою художньої

умовності передбачає включення у цей процес стилізації, що визначається узагальненою формою. Пов'язана з образотворчо-оповідальною, конструктивно-тектонічною основою твору, декоративність водночас трансформує цю основу за законами ритмічної впорядкованості, завдяки чому в художній образ вносяться риси умовності. Стилзація становить один з прийомів візуальної організації образного вираження, за якого виявляються найхарактерніші риси зображуваного об'єкту та відкидаються непотрібні деталі. Тобто вона передбачає узагальнення та спрощення зображуваних об'єктів (фігур, предметів) за допомогою низки умовних прийомів зміни форми, об'ємних і колірних співвідношень. Процес стилізації реалістичного зображення доволі специфічний та складний. Без знання натури неможливо вирішити завдання передачі ритму та пластики елементів зображуваного об'єкту в його стилізованому вигляді.

Стилзовані форми – це засіб дизайну, монументального мистецтва. Стилзація застосовується в станковому образотворчому мистецтві для посилення декоративності. Для декоративної стилізації характерним є абстрагування, тобто уявне відволікання від несуттєвих, випадкових з погляду художника ознак з метою зосередження уваги на найбільш значущих деталях, що відображають суть зображуваного об'єкта. Декоративна стилізація передбачає відповідність композиції принципу архітектонічності, що полягає у вибудовуванні системи зв'язків окремих частин та елементів у певну цілісність твору. Роль стилізації у галузі традиційного прикладного мистецтва надзвичайно важлива, оскільки воно зумовлюється створенням стилістично суцільного, естетично значущого твору.

Декоративності як формі організації художнього образу притаманні власні прийоми та засоби, які сприяють виразнішому емоційному вирішенню: деталізація, виведення предмета з простору, робота силуетів, ритмічна впорядкованість і гармонізація форми та простору тощо. Художні засоби – це всі образотворчі та художні прийоми, які використовує художник для вираження змісту твору (крапка, лінія, пляма, штрих, декоративність, стилізація, силует, композиція, пропорції, ритм тощо). З допомогою цих засобів художник матеріалізує свій задум.

Декоративна виразність рисунку визначається ступенем відповідності двох його значущих сторін: одна сторона пов'язана з науковими теоретичними, техніко-аналітичними знаннями, інша – зі знанням стилізації та образних функцій рисунка. Глибоке вивчення принципів стилізації допомагає у створенні переконливого декоративного графічного образу.

Для досягнення максимальної виразності рисунку необхідні певні засоби вираження:

- використання різноманітності характеру ліній, штриха, тональної плями під час створення силуетно-площинного зображення;
- використання різноманітної техніки графічного зображення (штрих, пуантель, відмивання);
- використання різноманітних графічних матеріалів (олівець, вугілля, соус, туш, папір різного тону та фактури);
- використання загального композиційного рішення для виявлення декоративних особливостей натурної постановки (рівновага плям, контраст тону, ритм силуетних плям та ін.);
- посилення в рисунку тих елементів та деталей, які підкреслюють характер форми та допомагають у створенні декоративного графічного образу (різні види декору, графічна обробка форми, виявлення природних особливостей предметів натурної постановки тощо).

Реалізація декоративного образу в рисунку розглядається як взаємодія задуму з можливими композиційними рішеннями (зоровий центр, виразність ритму силуетів плям, пластична цілісність, гармонія) за допомогою конкретних умінь і навичок рисування, знань структурних, конструктивних, пластичних особливостей організації простору.

Композиційний акцент можна зробити на одному з предметів або на групі предметів, виділивши їх за допомогою графічних прийомів або розташування, а можна вибудувати

композицію як єдиний ансамбль без провідних об'єктів, підпорядкованих їм.

Виразність композиції залежить від контрастів, що лежать в її основі. В композиції поєднуються не лише різноманітні, а й контрастні протилежні елементи: об'єми та площини, світло і тінь, велике та мале, близьке та далеке, а також контрасти положень, на яких будується сюжет. Метою досягнення в композиції взаємозв'язку групи предметів з форматом є ритмічне вирішення картинної площини, чергування плям, пауз, що дає змогу рівномірно розставити акценти на предметах, які закономірно виявляють поєднання виразних контрастів.

У процесі створення зображення в декоративному рисунку розміщення та розподіл образотворчих елементів відбувається за певною схемою у логічній послідовності, закладеної автором. Образотворчі засоби та стильові особливості мають бути узгоджені, підпорядковані цілому, при цьому не можна забувати деталі, які відіграють важливу роль.

Існують стійкі композиційні принципи, серед яких основними є єдність форми й змісту та цілісність композиції. Цілісність композиції визначається взаємною узгодженістю її елементів та наявністю композиційного центру.

Композиційний центр несе змістовне навантаження. Виділення його в композиції пов'язане з особливістю зорового сприйняття людини фіксувати увагу на активному подразнику. Подразником можуть бути контрасти форм, розмірів, колірних плям, світлові ефекти тощо. Композиційний центр обов'язково має бути пов'язаний з іншими композиційними елементами, щоб створювалося відчуття рівноваги, заповненості та завершеності композиції.

Характер декоративного перероблення зображення залежить, у першу чергу, від його положення в композиції та пластичної ролі, яку воно відіграє для композиційного цілого, а також від того, чи є воно домінантою, центральним елементом, композиції, чи є другорядним, підпорядкованим елементом. Необхідно враховувати також форму предмета, його пластичні особливості, масштаб. Композиція декоративного елемента для розроблення будь-якого конкретного об'єкта залежить також від матеріалу, з якого цей об'єкт виготовлений, а також тонової насиченості фону, на якому він зображений.

Висновки. Таким чином, для створення гармонійного декоративного рисунка необхідно знайти єдність між головним і другорядним, між цілим і частинами.

Для досягнення найбільшої виразності в декоративній композиції важливу роль відіграє ритмічна організація та взаємозв'язок образотворчих елементів на площині, а також взаємодія контрастів та нюансів форм і тону.

У кожному конкретному виді рисування слід свідомо застосовувати зміну прийомів зображення та матеріалів. У декоративному рисунку образотворчі та виразні засоби стають декоративними, тобто натурність зображення замінюється умовністю, узагальненістю, зображення декорується орнаментом.

Якість рисунка залежить, у першу чергу, від виразності зображення, від уміння художника підкреслити характерне, акцентувати увагу на особливостях природи, передати своє естетичне відношення до зображуваного.

У декоративній роботі однаково важливими є як її композиційне, пластичне та тонове рішення, так і професійне виконання та правильна подача глядачеві.

Список використаних джерел:

1. Марущак О.В., Бабчук Ю.М., Чадюк Г.Ф., Бойчук С.О. Формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва естетичних уявлень засобами орнаментальної композиції. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця, 2020. Вип. 1. С. 41-45.

2. Марущак О.В., Василько В.О., Давидюк А.В., Микитин А.Я., Черненко Д.С. Форма як засіб

виразності у створенні художнього образу в образотворчому мистецтві. *Modern directions of scientific research development*. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. BoScience Publisher (May 18-20, 2022). Chicago, USA. 2022. Pp. 602-610.

3. Соловей В.В., Марущак О.В., Лукова О.М., Багрій Д.С. Навчання майбутніх учителів трудового навчання та технологій основам композиції у декоративно-ужитковому мистецтві. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 3. С. 22-28.